

УДК 316.614.5-053.2

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ФОРМУВАННЯ ДЕЗАДАПТАЦІЇ У ПІДЛІТКІВ

Сойма Наталія Дмитрівна
м.Ужгород

В статті розглядається явище підліткової дезадаптації, яке полягає у нездатності індивіда пристосуватися до змін умов життя. Сучасне суспільство висуває нові вимоги до розвитку особистості – формування ініціативності, креативності, толерантності, відповідальності. вміння приймати самостійні рішення, швидко адаптуватися до різних умов. Як свідчить практика, не кожен може успішно з цим справитися. Особливо це стосується найбільш вразливої вікової категорії суспільства – дітей і підлітків.

Ключові слова: дезадаптація, депресія, девіація, підліток, соціалізація.

Підлітковий вік є надзвичайно важливим і досить складним етапом у формуванні особистості. Це період переходу від дитинства до юності, період активної соціалізації, засвоєння норм і правил життя в суспільстві. Часто саме в цей період у підлітків спостерігається явище дезадаптації. Спектр причин формування дезадаптації підлітків є дуже широким. Найчастіше це відбувається із-за відсутності допомоги або уваги батьків до підлітка, також через невправильне виховання у сім'ї, або ж через затримки розвитку підлітка (або навпаки гіперактивність мозкової діяльності). Однією з причин розвитку дезадаптації у підлітка є вимоги сучасного суспільства, які передбачають формування ініціативності, відповідальності, сміливості, вміння приймати самостійні рішення, швидко адаптуватися до різних умов.

Актуальним у сучасних умовах є питання комплексного вивчення дезадаптації дітей (підлітків) у школі. Як свідчать результати наукових досліджень (М.Р.Бітянова, М.Р.Бітянова, Г.М.Бреслав, Г.В.Бурменська, І.О.Коробейников, Н.Г.Лусканова, Н.Ю.Максимова, Р.В.Овчарова та ін.) діти відчувають стан дезадаптації при систематичному шкільному навчанні. З цим пов'язані проблеми важковихованості та труднощів у навчанні; медико-біологічні (поведінкові, патохарактерологічні) (Ю.М.В'юнкова, Н.Л.Коновалов, О.Л.Кононко, В.Ларрі, М.Д.Сілвер та ін.) і соціопатичні дисфункції, які ускладнюють процес соціальної адаптації в будь-якому віці (І.С.Булах, В.І.Гарбузов, О.І.Захаров, Л.П.Пономаренко, А.С.Співаковська, О.В.Хухлаєва, Г.Гартманн, Н.Квінн, Д.Келлі, М.Раттер, Г.О.Хомич).

Для того щоб, в умовах демографічної кризи Україна не втратила майбутніх громадян, свій майбутній трудовий ресурс, необхідно проводити і реалізувати комплекс соціально-педагогічних заходів, спрямованих на відновлення у підлітків порушення соціальних зв'язків та відносин.

Останніми роками в зв'язку із перехідним станом нашого суспільства, що спричинив загальну кризу в багатьох сферах життя, проблема дезадаптації неповнолітніх набула надзвичайної актуальності. Багато років цій проблемі не надавали значення, а це, в свою чергу, може призвести до катастрофічних проблем як у суспільстві так і в усій країні загалом.

Мета статті – визначити причини формування дезадаптації підлітків. Завдання, що дозволяють наблизитися до мети: розкрити особливості підліткового віку та виявити фактори, що сприяють формуванню дезадаптації.

Отже, підліток – це особлива категорія населення, це

юнак або дівчина в перехідному від дитинства до юності віці. Сучасна наука визначає підлітковий вік в залежності від країни (регіону проживання) і культурно-національних особливостей, а також статі (від 12-14 до 15-17 років). Зазвичай цей вік називають перехідним. У цей час у підлітків виникають часті суперечки з батьками, хтось із підлітків шукає себе, свої цілі в житті, захоплюється філософією [1].

Підлітковий період – це період інтенсивної соціалізації, розвитку психічних процесів, інтелекту. Часто в цей період різко погіршуються відносини неповнолітніх з батьками, адже дитина зазвичай в перехідному віці стає занадто агресивною та запальною. Деякі підлітки намагаються аналізувати свою поведінку та самостійно розібратися з тим, що з ними відбувається.

Виникнення потреби в пізнанні власних особливостей, цікавість до себе та роздуми про себе – характерна особливість підліткового віку. До аналізу своєї особистості підліток звертається як до засобу, який допомагає в організації стосунків та діяльності, у досягненні особисто значущих цілей, виконанні завдань у теперішньому та майбутньому.

Соціально-регулююча функція роздумів про себе виявляється в тому, що підліток спочатку звертає увагу на свої недоліки та має потребу в їх подоланні, а вже згодом – на свої особистісні риси в цілому, свої можливості та переваги.

Важливий стимул виникнення у підлітка міркувань про себе – його потреба мати повагу в колі однолітків та прагнення знайти близьких товаришів, друзів. Підліток починає порівнювати себе з оточуючими: однолітками, батьками, дорослими, осмислювати особливості їх характеру та поведінки.

Окремо слід зупинитися на підлітковій кризі, яку пов'язують з духовним зростанням особистості підлітка і зміною його соціального статусу. Емпіричні дослідження, які справді вказують на те, що в одних підлітків яскраво виявляються основні симптоми кризи: впертість, негативізм, егоцентризм, зухвалість, протести проти авторитетів, відчуження (деперсоналізація), порушення оцінки образу фізичного "Я" та ідентичності, асоціальність поведінки. В інших особистісний розвиток відбувається без особливих екстраординарних зовнішніх проявів [2].

В силу свого егоцентризму та зухвалості підліток часто стикається з проблемними ситуаціями, з яких він самостійно не в змозі знайти вихід. Допомогу на першому етапі надають батьки, але якщо ситуація занадто критична – то за допомогою найчастіше звертаються до соціального працівника, який працює з певною категорією людей, або ж до сімейного психолога, які допоможуть їм знайти вихід з проблемної ситуації.

Проблемна ситуація - це характеристика стану соціокультурного життя суспільства на індивідуальному, груповому й загальносоціальному рівнях, при якому під дією визначених (зовнішніх або внутрішніх) чинників раніше сталі процеси способу життя і взаємодії людей, їхні динамічні зв'язки з оточенням здаються порушеними, а механізми відновлення балансу таких стосунків і зв'язків багато в чому відсутні [3, с.55].

Проблемні ситуації, з яких важко самостійно знайти вихід, можуть зумовити цілий спектр різних відхилень, таких як: девіація, дезадаптація, депресія.

Перетворення індивіда (як представника homo sapiens) в особистість відбувається в процесі соціалізації. Соціалізація, тобто процес входження дитини в соціальне середовище, включає в себе засвоєння мови, норм поведінки, моральних цінностей, - загалом усього того, що складає культуру суспільства. Процес входження дитини в соціальне середовище під керівництвом дорослої людини називається вихованням. Виховання являє собою комплекс впливів, що забезпечують соціалізацію індивіда. Основним завданням дорослого тут є передання дитині тих моральних цінностей і норм поведінки, які відповідають вимогам суспільства. Якщо ж дитина не засвоює позитивного соціального досвіду, не може адаптуватися до зразків поведінки та вимог вихователя (який у даній ситуації уособлює для підлітка соціум у цілому), то процес соціалізації порушується, а поведінка дитини стає соціально дезадаптованою, що і є першим кроком до формування дезадаптації у підлітка [4, с.64].

До підліткової дезадаптації схильні діти з певними особистісними рисами. М.Херберт розглядає низьку самооцінку та невпевненість у собі як джерела дезадаптації. Знижена самооцінка породжує певні емоційні реакції, почуття тривожності, стан суму, іноді заздрості й часто тривале негативно забарвлене емоційне самопочуття [5].

На нашу думку, більшість підлітків, схильних до деза-

даптації, мають емоційну нестабільність. Це характерно для сімей, у яких головним фактором виховання є підвищена моральна відповідальність. Для цих підлітків властива стійка емоційна лабільність, вираженість явищ тривожного ряду, вразливості, тенденції сильно переживати події, ситуації. Такі підлітки нерішучі, не наполегливі в досягненні мети, їх пізнавальні здібності заблоковані негативними емоціями.

Підлітки з низьким рівнем самооцінки та низьким рівнем домагання у більшій мірі схильні до низького статусу у суспільстві та низької успішності з багатьох видів діяльності.

У процесі дослідження виявлено, що психологічні причини дезадаптації підлітків криються в особистісних якостях самих підлітків: невміння спілкуватися, невміння будувати свої стосунки, контролювати поведінку, невпевненості в собі. Гостро постає потреба в розробці психокорекційних методик, спрямованих на розвиток вміння ефективно взаємодіяти з оточуючими людьми, долати проблемні ситуації. Також слід звернути увагу на вдосконалення професійної підготовки фахівців, здатних ефективно працювати з дезадаптованими підлітками. Отже, на сьогоднішній день необхідно більше уваги приділяти проблемі дезадаптованості підлітків, яка негативно впливає на процес подальшого формування особистості.

Література та джерела

1. Цукерман Г.А. Психология саморазвития: задача для подростков и их педагогов: Пособие для учителей / Г.А. Цукерман. Фирма "Интерпракс" - Москва-Рига, 1994. - 156 с.
2. Особистісне зростання підлітка // Вікова та педагогічна психологія [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/13990507/psihologiya/vikova_ta_pedagogichna_psihologiya_-_skripchenko_ov>. - Загол. з екрану. - Мова укр.
3. Соціальна робота з різними категоріями клієнтів: науково-навчально-методичний посібник для студентів, магістрантів, аспірантів та спеціалістів у галузі соціальної педагогіки, соціальної роботи / [Харченко С.Я., Кратінов М.С., Ваховський Л.Ц., Кратінова В.О., Песоцька О.П., Караман О.Л.]. - Луганськ: Альма-матер, 2003. - 198 с
4. Тихонова М.І. Індивідуально-психологічні фактори емоційної дезадаптації дітей молодшого шкільного віку [Текст]: збірник наукових трудов / М.І.Тихонова // Психологія / ред. С.Д.Максименко [(та ін.); відп. ред. Л.В.Долинська. - Київ, 2003. - Вип. 20. - С.180-190
5. Хоменко І.С. Особенности адаптации ребенка к школе (рекомендации для родителей) / И.С.Хоменко // Классный журнал 5+. - 2000. - №9. - С.8-9

В статье рассматривается явление подростковой дезадаптации, которое проявляется в неспособности индивида приспособиться к изменению условий жизни. Современное общество предъявляет новые требования к развитию личности – формирование инициативности, креативности, толерантности, ответственности, умения принимать самостоятельные решения, быстро адаптироваться к различным условиям. Как свидетельствует практика, не каждый может успешно с этим справиться. Особенно это касается наиболее уязвимой возрастной категории общества – детей и подростков.

Ключевые слова: дезадаптация, депрессия, девиация, подросток, социализация.

Teen is an important part of society, as well as shaping the future of the country, so teenagers exclusion is a negative factor for the development of the country. In the article the phenomenon of adolescent maladjustment at the present stage of development of Ukraine has been considered. Modern society places new demands on personal development, including its emotional sphere – the formation of initiative, courage, ability to make decisions quickly adapt to different conditions. It is especially difficult to accept the present conditions of the most vulnerable age group of society – teenagers. In recent years, due to the transition state of our society, causing the overall crisis in many areas of life, the problem of exclusion has become extremely urgent. The study has found that psychological reasons of adolescent maladjustment lie in the personal qualities of most adolescents: the inability to communicate, the inability to build relationships, behaviour control, self-doubt etc. Teens with low self-esteem and low aspirations are inclined more to low status in society and low success with many activities.

Key words: disadaptation, depression, deviation, teenager, teenager exclusion, socialization.